

Віктор Петрович АНДРУЩЕНКО

Ректор Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, член-кореспондент Національної академії наук України.

Президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, віцепрезидент Східноєвропейської академічної мережі університетів, віцепрезидент Оксфордського Клубу ректорів Європи.

Головний редактор часописів «Вища освіта України», «Практична філософія», «Людина і політика», «Генеза», «Науковий часопис університету імені М. П. Драгоманова», член редколегій журналів «Президент», «Гуманітарна освіта», «Пам'ять століть» та ін.

Автор близько 700 наукових праць та книг.

Rector of National Pedagogical Drahomanov University, Ph.D., Professor, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Member of the National Academy of Sciences of Ukraine.

President of the Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe, Vice President of the East European Academic University Network, Vice President of the Rectors of Europe Oxford Club.

Chief editor of next journals: «Higher Education in Ukraine», «Practical Philosophy», «People and Politics», «Genesis», «The scientific journal of National Pedagogical Drahomanov University», Member of Editorial Boards of journals «President», «Humanitarian Education», «Centuries Memory» and others.

Author of about 700 scientific papers and books.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НОВОГО ВЧИТЕЛЯ ДЛЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Із кризою системи цінностей, появою на історичній арені такого класу, як пролетаріат, Європу очікує неминучий занепад. Саме тому головним суб'єктом європейського об'єднувачого процесу слід визнати Учителя.

Саме учитель, насамперед учитель і тільки учитель готує нового суб'єкта життєдіяльності – активного поборника єдності суспільства і його прогресивних змін, заснованих на гуманістичних і демократичних началах, глибокій єдності і співпраці народів і культур, пріоритетах збереження миру, екологічної безпеки, добробуту і суспільного порядку, толерантності і солідарності. Саме Учитель має повернути авторитет духовності в освітній простір Європи.

Майже 100 років тому видатний німецький філософ і культуролог О. Шпенглер видав свою знамениту працю під назвою «Присмерк Європи». Аналізуючи типи культур та динаміку їх розвитку, він прийшов до висновку, що в період остаточного утвердження класичного капіталізму Європу очікує **неминучий занепад**. Цю невтішну перспективу учений пов'язував з масовізацією суспільного життя, кризою системи цінностей, появою на історичній арені такого класу, як пролетаріат.

Скажу відверто: О. Шпенглер майже не помилився. ХХ століття для Європи обернулось такими історичними катаклізмами, яких не знав за всю історію жоден регіон світу. На початку другої половини минулого століття Європа підійшла до межі розпаду. Початок століття, яке за прогнозами наукових авторитетів мало б бути найбільш плідним для цивілізації, затьмарила Перша світова війна. Далі – жовтневі збурення в Росії, що за словами американського журналіста Дж. Ріда,

«перевернули світ». Подібні ж збурення робітничого класу відбулись в Германії, Угорщині, інших країнах Європи. Далі – більше. Громадянська війна, голодомор і масові репресії в Росії, фашизм в Італії, Германії. Мільйонні жертви Другої світової війни, небачена руйнація матеріальних цінностей, занепад виробництва, падіння нравів, масова захопленість ілюзійними перетвореннями, які нібито мають настати в результаті так званого соціалістичного будівництва. Ще крок – і... Можна собі лише уявити розвиток Європи і світу, якби, не дай Бог, перемога виявилась за фашизмом.

На щастя, в суспільстві знайшлися люди, які зупинили цей процес, повернули розвиток Європи у цивілізаційне річище, започаткували й забезпечили реабілітаційно-об'єднувачий процес, який поступово повертає їй колишню славу, активність і лідерство у прокладанні новітніх суспільних магістралей для всього цивілізованого світу. Перемога наших батьків у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років

виявилась тим наріжним каменем, від якого взяло початок глибоко моральне, духовне, гуманістичне, людяне річище сучасної європейської і світової історії. Попри велетенські людські втрати, руйнацію матеріальних цінностей і серйозні збочення, які притерпіли країни і народи так званого «соціалістичного табору», Європа не впала у відчай. Вона знайшла, очевидно, єдино вірний алгоритм розвитку. **На горизонті – зажеврів світанок, що несе з собою відродження Європи, утвердження її як єдиного, цілісного, перспективного об'єднання країн і народів – зразок цивілізаційного розвитку для світу.**

Європа скидає з себе облуду швидких революційних перетворень, відмовляється від тоталітарних форм організації життя, відторгає наступ тероризму, нарощує виробничий, політичний та інтелектуальний потенціал й цілком закономірно претендує на перші ролі в розкладі сил світової історії. Поки що ця місія належить Сполученим Штатам Америки.

Не можна закривати очі й на те, що початок нового тисячоліття відкрив світові оновлений Китай, стрімко набираючи оберти Японію, активно прогресуючу Бразилію. На визнання «провідних, розвинених, забезпечених» держав претендують ще декілька країн різних регіонів світу. І це закономірно. Незважаючи на те, що розвиток історії здійснюється повільно, його постійно супроводжують своєрідні вибухи, періодичні сплески активності тих чи інших народів, країн чи континентів, які на певний час очолюють прогрес цивілізації, ведуть за собою людство, формують для нього зразки суспільної та індивідуальної діяльності. Зрозуміло, останнє не може бути вічним.

Як переконливо показав Л. Гумільов, вичерпавши свій «пасіонарний заряд», ті чи інші народи відходять з передових позицій, поступаються місцем іншим.

Цивілізаційно активними в свій час були Шумеро-Вавілонська культура й культури древніх Індії та Китаю. Певний період в історії домінували Трипільська культура й народи Стародавнього Єгипту. Були часи, коли цю місію, зокрема на американському континенті, виконували культури ацтеків і майя; у європейському просторі – антична цивілізація і Рим, інші пасіонарні народи. Однак, що характерно, вплив Європи на розвиток цивілізації історично був якщо й не найдовшим, то у всякому разі, найбільш вражаючим. Саме Європа практично **у всі історичні часи задавала параметри цивілізаційного розвитку людства**, делегувала світові унікальні зразки соціального досвіду і культури, які увійшли в суспільне життя і побут інших народів світу. Особливий імпульс для розвитку надала так звана «європейська колонізація». Незважаючи на факти пограбування і поневолення історично відсталих народів, вона багато в чому «підтягнула» їх до рівня норм і вимог сучасного способу життя.

Сучасна Європа об'єднується, гуртуючи народи, які споконвічно проживали в цьому історичному просторі, приймаючи людей, які в силу різних обставин в нього переселяються. Разом з ними знаходиться й Україна. Дехто намагається подати справу таким чином, що ми нібито «рвемося в Європу», стукаємо в двері, щільно закриті деякими амбіційними політиками. Цю позицію підхопили недалекі доморощені теоретики від політології. Своїми «героїчними зусиллями» вони

намагаються «протиснути нас в Європу», забуваючи, що Україна вже давно є її органічною складовою. Ми дійсно прагнемо вступити до Європейської асоціації вільної торгівлі, прищепити Європейську валютну одиницю, долучитись до Європейських конвенцій боротьби з тероризмом, про громадянство, імунітет держав, цивільної авіації, хартії місцевого врядування, до славнозвісної Болонської декларації...

Все це нормальний і закономірний процес реалізації європейського вибору України, процес поглиблення й зміцнення зв'язків, інтенсифікація присутності. Адже Україна завжди була, є і залишиться невід'ємною частиною європейського простору, щоправда, майже на століття частково чи повністю відторгнута від нього революційним поворотом 1917 року. Мова тому повинна йти не про «входження», а про повернення, відродження, поновлення і, звичайно ж, модернізацію тих органічних зв'язків, які завжди єдали Україну з європейськими народами.

«Україна прямує до Європи, відкриваючи для себе своє європейське культурне коріння і відкриваючись Європі й світу, для яких вона століттями була прихована під чужим культурно-політичним серпанком. Ми пізнаємо в Європі своє давнє культурне єство, і європейський Захід пізнає себе в нашій історії, розширюючи своє уявлення про себе самого» (М. Попович. Культура. Ілюстрована енциклопедія України. – К., 2009. – С. 181).

Своєрідне збочення, якого зазнала низка країн європейського простору після того ж таки Жовтневого перевороту 1917 року та Другої світової війни, здається, залишилось історії. Облуду єднос-

ті «країн соціалістичного табору» давно вже скинули Польща і Румунія, Угорщина і Чехія, Словаччина та інші країни, народи яких у свій час у буквальному розумінні цього слова «повелись» на марксизмі.

Сьогодні європейські країни набирають оберти. Інтелект, який США зібрали з усього світу в період війни і який забезпечив їм потужний стрибок в історичному просторі і часі, практично зрівнявся з новим інтелектом, зрощеним в післявоєнній Європі. Враховуючи виклики, делеговані такими світовими процесами, як глобалізація та інформаційна революція, інтенсифікація міжкультурних комунікацій та міграції, протидія тероризму, розповсюдженню наркоманії та СНІДу, необхідністю досягнення екологічної безпеки, а також особливостями розвитку мусульманського (азійського), африканського і американського світів, європейські народи шукають відповіді, які б забезпечили збереження традиційних і впровадження інноваційних стратегій розвитку, урівноважили світові системи, вивели континенти на шлях сталого людського розвитку цивілізації. Мова йде про пошук шляхів і ресурсів модернізації виробництва і споживання, оптимізації політичних стосунків між народами і громадянами, зближення і порозуміння культур, формування об'єднуючої філософії життєвого процесу на принципах гуманізму, справедливості, милосердя і свободи.

Характерним є й те, що, об'єднуючись, європейські народи не втрачають і не планують нівелювання власних національних особливостей, рис характеру, способів поведінки і мислення. Навпаки, вони намагаються не тільки зберегти надбання національних культур, але й інтегрувати їх

в загальну справу розбудови єдиного Європейського Дому.

Об'єднання Європи – процес об'єктивний і невідворотний, однак далеко не без проблемний. На його шляху стоять перепони, подолання яких є першою і необхідною умовою інтенсифікації об'єднувачого процесу, його оптимізації. Серед них знаходяться нині глобалізаційні і міграційні процеси, масове переселення до Європи біженців з різних, особливо азійських та африканських, країн, інтенсивний розвиток міжкультурних комунікацій, активізація транзиту через Європу наркотичних засобів, осіб, причетних до світової організованої злочинності, торгівлі живим товаром тощо. Ці процеси різко збільшили критичну масу людей так званої групи ризику. Зросла кількість дітей-мігрантів у загальноосвітній школі європейських країн. Як представники своїх етносів, національностей, релігійних спільнот, конфесій, майнових груп тощо, вони несуть з собою цінності, які не завжди уживаються з традиційно домінуючими. Гострі суперечності виникають, скажімо, між носіями мусульманських і християнських цінностей. Навіть у таких демократично розвинених суспільствах, як Швеція, Австрія, Швейцарія, деякі батьки не хочуть, щоб їх діти навчались в одному класі (в одній школі) разом з дітьми, які є представниками інших ціннісних систем.

Не менш гостро стоїть проблема спілкування школярів – представників так званих «демократичних народів» і «народів підвищеного рівня ризику» з точки зору міжнародного тероризму. Діти останніх автоматично попадають в поле підвищеної підозри й почувуються

далеко не комфортно навіть тоді, коли їх батьки до цього ганебного явища не мають ніякого відношення. Школа цих дітей не приймає, вулиця – також. Ще трохи, й перед нами – людина з надламанною психікою, ображена, конфронтаційна, озлоблена, а відтак – потенційно злочинна. Вона готова зруйнувати, знищити все, що виходить за межі її вузької субкультури. Особливу ненависть у неї викликає комфорт так званих благополучних спільнот. Відомі вибухи незадоволення міграційної молоді в Афінах, Парижі, Лондоні, Берліні є яскравим свідченням потенційних загроз порядку і комфорту демократичному світу. Характерним є й те, що представники так званих благополучних спільнот практикують до дітей-мігрантів подібне ж ставлення.

Подолання означених суперечностей безпосередньо залежить від стратегічного ресурсу розвитку цивілізації – інтелекту – науки, культури і освіти, навчання і виховання нових поколінь, розвиток яких розглядається нині як одно з найбільш актуальних питань життєствердження європейської, а слідом за нею – і світової спільноти. Світанок Європі забезпечать нові покоління людей, вихованих в єдиній системі цінностей, насамперед, політичних і моральних, що за своїм змістом і спрямуванням утверджують високу культуру, толерантність, взаєморозуміння між народами і солідарність.

Вагомий вклад у виконання цієї місії можуть (і зобов'язані!) внести представники різних напрямів і сфер суспільної життєдіяльності – науковці і політики, діячі культури і мистецтва, бізнесмени; визначальна ж роль належить представникам особливого роду людської діяльності – духовної,

а саме – священнослужителю і учителю. Для кожного з них завдання формування ціннісних орієнтацій людини і суспільства є предметом безпосередньої діяльності. Кожен з них формує шкалу цінностей, яка сприяє й забезпечує єдність людини і суспільства, людини і держави, людини і людини у єдиному європейському просторі. Кожен з них бачить і формує Нову Європу – матеріально забезпечену, політично інтегровану, духовну. І все ж, вклад кожного з них не є однаковим. І це зрозуміло. До служителя культури йдуть, його слухають і намагаються повторити в своїх власних діях тільки ті, хто вірить у Бога, поділяє вчення своєї (а не іншої) конфесії. До учителя ж своїх дітей чи онуків веде кожна сім'я! І це також зрозуміло. Адже для входження у самостійний життєвий світ кожна дитина має здобути відповідні знання і виховання, світогляд і культуру, сформувати в собі відповідні громадянські і професійні навички. Останнє забезпечує школа і вчитель. **Саме тому головним суб'єктом європейського об'єднавчого процесу слід визнати його величність Учителя.** Навчаючи й виховуючи дітей, формуючи їх світогляд і культуру, він вирощує суб'єкта нинішніх і майбутніх об'єднавчих процесів, виховує здатність жити і працювати в умовах полікультурної взаємодії народів європейського простору, співрозмірність суджень і дій, толерантність і громадянську солідарність.

Потужний інтелект учителя, розгалужена наука і якісна освіта є саме тією умовою, за якою уже розпочали цивілізаційно-об'єднавчі перегони провідні держави світу. Закономірним є й те, що першою в цьому напрямі стала працювати Європа. Свідченням тому є

Болонський процес, що об'єднує всіх суб'єктів європейського освітнього простору формуванням єдиних правил освітньо-наукової і виховної діяльності, нормами поведінки як на державному, так і на побутовому рівні.

Навряд чи хтось буде заперечувати факт суперництва та взаємодії систем освіти, що функціонують на різних континентах світу – азійському, американському, європейському. Першу з них представляє освіта США, другу – освіта Японії, третю – система освіти країн Болонського простору. Маючи багато спільного, кожна з них розгортає свої крила за своєю філософією, власними правилами, оригінальними методиками, світоглядом, цінностями... І коли, здавалося б, їх розвиток (по відношенню одне до одного) здійснюється за аналогією розбіжності планет великого Всесвіту, не можна не помітити факт їх внутрішньої тотожності й тісної взаємодії на засадах зосередженості на навчанні і вихованні людини – особистості і професіонала, здатного до самореалізації і творення культури у складних і суперечливих реаліях XXI століття. Для кожної із зазначених систем освіти спільним є бажання, щоб життєдіяльність цієї особистості була успішною, продуктивною, конструктивною, культуротворчою, щоб вона несла з собою й утверджувала високу духовність, гуманістичні цінності, миролюбство і демократію, причому незалежно від того, в якій галузі суспільного виробництва вона буде розгортатись.

Отже: продуктивність, успіх і гуманістичні пріоритети. Одвічні устої цивілізації. За такими нормативами розгортають свою діяльність практично всі університети світу. Єдиними різноконтинентальні

системи освіти є також у прагненні підготувати суб'єкта, здатного забезпечити найбільш ефективну соціалізацію такої особистості, яка б налагодила й постійно відтворювала взаємодію і співпрацю, комфортне й захищене існування народів, взаєморозуміння і повагу культур, толерантне сприйняття одне одного. Мова йде про роль учителя – просвітника і вихователя підростаючих поколінь, який, спадкоємно перейнявши естафету виховання від родини, батьків, дошкільних виховних закладів, продовжує цю благодійну справу до межі входження людини в самостійне життя і творчість.

Професія учителя є не тільки унікальною, але й виключно людською. Вона сформувалась як відповідь на потребу систематизованої передачі знань, практичного досвіду й цінностей від одного покоління до іншого, виховання особистості в душі тієї системи норм і правил, які прийняті в певній людській спільноті – у племені, в народі, нації, державі чи суспільстві загалом.

Характерно, що на кожному з континентів історично формувались і функціонували оригінальні системи навчання та виховання майбутнього учителя, досвід яких багато в чому може бути корисним для колег, які здійснюють педагогічну діяльність по той бік великого океану.

Американська педагогіка більшою мірою побудована на ліберальній філософії Т. Джеферсона, Б. Франкліна, Т. Пейна та прагматизмі У. Джемса та Г. Холла. Для **Японської системи педагогічної освіти**, сформованої в післявоєнний період за аналогією педагогічної освіти США, помітним є вплив популярного у свій час китайського філософа Конфуція. **Єв-**

ропейська педагогіка визріла на ідеях філософії античності, середньовіччя, Відродження, Просвітництва, на здобутках таких видатних педагогів, як Я. Коменський, Ж. Руссо, Вольтер, Монтессорі...

З початком нашої ери японська педагогічна культура на декілька століть закріпилась у своїх традиційних формах; її система до впровадження педагогічних інновацій залишалась закритою. Начала педагогіки США знаходяться десь в середині XVIII століття. Тому цілком закономірним є те, що **ініціативи в галузі просвітництва, виховання особистості, педагогічної діяльності як такої з початком нашої ери перехопили навчальні заклади європейського простору**. Ще більш активно європейська педагогічна традиція заявила про себе з часу виникнення перших університетів – Болонського та Паризького. Незважаючи на сплеск активності в розвитку педагогіки Японії і США в середині XX століття (особливо в контексті розгляду освіти як фактора забезпечення конкурентної спроможності країни на світових ринках праці і продукції), ініціативної ролі сформованої раніш європейської педагогіки вони не порушили. Авторитетною, ініціативною й інноваційною, такою, що задає параметри розвитку педагогічним системам інших народів світу, вона залишається і в наші дні.

Слід мати на увазі, що європейська педагогіка нині переживає далеко не кращі часи. Світова криза спричинила руйнацію багатьох, здавалося б, надійних і стійких інститутів і систем. Не є виключенням і система освіти. І хоча в прямому розумінні про занепад європейської школи не йдеться, під тиском обставин, що складаються, щоб бути ефективною, європей-

ська школа також має змінити контури, модернізувати зміст навчання і виховання, а головне – перейти до формування нової шкали цінностей, продиктованих потребами XXI століття.

Кінець XX й початок XXI століття виявились до освіти, школи й просвітництва немилосердними. Дві світові війни, революції й громадянські війни, репресії і голодомор, труднощі відбудови народного господарства й ілюзії розвиненого соціалізму, помножені на проблеми, що виникли в контексті розпаду СРСР, активізації міграційних процесів, міжкультурних комунікацій та міжнародного тероризму, докорінно змінили систему цінностей не тільки в локальному, але й у цивілізаційному вимірі. Особливо гостро ця проблема окреслюється для країн радянського і пострадянського простору. Не є винятком і Україна. Незважаючи на прийняття ряду прогресивних документів і практичних реформаторських ініціатив останнього періоду, ситуація залишається далеко не визначеною, болючою, загрозливою. Як зазначає російський вчений-політолог Ф. Поршнев, учитель сьогодні перебуває в стані неймовірної розгубленості; в сутності, він не знає, яку шкалу цінностей має передати учневі, чому і як його навчати загалом. Як уже зазначалось, подібне притаманне не тільки пострадянським країнам, але й практично всім країнам Європи.

Сьогоднішня Європа об'єднується. У виробничій сфері і споживанні, промисловості, туристичній сфері і в політиці, у царині захисту довкілля, обміну культурними цінностями тощо. Люди тягнуться одне до одного, розуміючи, що тільки спільними зусиллями зможуть протисто-

яти тим глобальним викликам, які несуть з собою реалії XXI століття. Однак якими б досконаліми не були ці об'єднання, які б передові технології їх організації не впроваджувались і які б переконливі гасла їх не супроводжували, ефективність цього процесу буде близька до нульової позначки, якщо їх суб'єкт – людина – не побачить в іншій людині партнера, а не ворога, якщо між людьми не встановляться добросусідські відносини, якщо вони не об'єднуються задля вирішення проблем, що стоять перед людством. Роль учителя тут безмежна. Він навчає і виховує, формує норми і принципи регуляції людської життєдіяльності, знайомить із загальнолюдським досвідом, залучає до культури.

В умовах кризи суспільного виробництва, соціально-політичних інститутів і систем практично відсутнього розуміння проблеми з боку владних структур відповідальність за майбутнє людини і суспільства загалом мають взяти на себе представники суспільних інститутів, які не згнъбили себе перед історією, у всі часи були й залишаються джерелом духовності, носіями гуманістичної культури людства. Першими серед них є духовна еліта цивілізації – представники духовенства і школа, церква і університет, духовник і учитель.

Повторююсь, але висловлююсь однозначно: ці заклади (як і їх представники) з початку свого існування і до наших днів утверджують ідеали гуманізму, розуму, свободи, творчості і людинолюбства. За кожним з них стоїть глибока історія єднання народів і культур, духовного підйому націй, неприйняття насильства й розвитку свободи. Щоправда, в історії

розвитку цивілізації свою гуманістичну місію релігії виконували далеко не завжди. Історія пам'ятає розбійницькі хрестові походи, інквізицію, різні форми релігійного переслідування єретиків. Власне, ще й сьогодні в ряді країн, у їх числі й в Україні, виникають міжрелігійні або міжконфесійні суперечності, зіткнення, конфлікти. Існує досить помітна частка людей, які сповідують атеїстичний світогляд й до релігійних настанов ставляться досить скептично. В той же час, до школи і вчителя «приходить» кожен. Й незважаючи на те, в якому соціокультурному просторі, за наявності якої політичної системи чи в умовах якої ідеології школа і учитель здійснюють свою навчальну і виховну діяльність, історія не знає фактів, коли б учитель, школа чи університет закликали до конфронтації чи насильства, виплескували з свого лона зерна зла і несправедливості. Впродовж історії ці заклади орієнтувались на одвічні цінності цивілізації – істину і добро, порядок і справедливість, гуманізм і людяність, демократію і свободу. Навіть в умовах тоталітаризму школа орієнтувалась в основному і насамперед на гуманістичні цінності і пріоритети. Саме тому пальму першості в єднанні європейських народів ХХІ століття я віддаю не політикам чи виробничникам і навіть не духовенству, а університетам, школі і вчителю. Розвиваючи науку й поширюючи знання, університети зближують народи і культури. Понад те, готуючи вчителя – провідника наукового знання й передового світогляду, творчого ставлення до життя і поборника свободи, – вони закладають підвалини духовного зростання особистості, формування нового світорозуміння, світовідчуття й світобачення, а головне – світоперетворення – для десят-

ків і сотень мільйонів дітей, представників різних народів світу. **Саме учитель, насамперед учитель і тільки учитель готує нового суб'єкта життєдіяльності – активного поборника єдності суспільства і його прогресивних змін, заснованих на гуманістичних і демократичних началах, глибокій єдності і співпраці народів і культур, пріоритетах збереження миру, екологічної безпеки, добробуту і суспільного порядку, толерантності і солідарності.**

Роль університетів (і вчителя) у зміцненні єдності народів європейського простору взагалі унікальна. Університет – це демократія і гуманізм, наукові знання і передовий соціальний досвід, це – **наукові школи** з усіх напрямів суспільної життєдіяльності, які постають глибоким і невичерпним джерелом інновацій будь-якої сфери життєдіяльності людини і суспільства загалом. Університети розробляють стратегічні програми, роз'яснюють їх суть представникам влади й широкій громадськості, активізують їх зусилля на прогресивні перетворення. Центром їх наукової, навчальної і виховної діяльності є підготовка фахівця – людини високої професійності, активної, творчої, небайдужої, спроможної виконати високу суспільну функцію організатора, управлінця виробничими процесами, вихователя колективу. **Головне ж полягає у тім, що ця справа розпочинається з підготовки нового учителя – професійного наставника і вихователя нових поколінь для об'єднаної Європи.**

Реалізація цієї історичної місії потребує радикальних змін суспільного статусу сучасного університету і школи, ролі учителя, його навчальної і вихов-

ної діяльності. Важливим при цьому є те, щоб університети готували нового учителя на платформі цінностей, зрозумілих і прийнятних для різних народів і культур; щоб шкільні програми забезпечували формування єдиної шкали просвітницько-гуманістичних цінностей (наукових, політичних, моральних, естетичних тощо) однаково близьких, зрозумілих і прийнятних для народів країн європейського простору; щоб доступ до них мав у рівній мірі всяк і кожен, незалежно від його майнового статусу, релігійних орієнтацій, етнонаціонального походження, кольору шкіри тощо; щоб учитель переконливо доводив означені цінності до кожного з своїх вихованців, забезпечував неперервність духовного зростання особистості у відповідності з потребами практики, головною серед яких є вступ у новітню фазу людської історії – ноосферу.

На жаль, досить довгий час навчання і виховання в школі і вузі здійснювались на конфронтаційній основі. Учитель і школа виявилися заручниками ціннісного розколу світу: в різних соціальних системах вони вимушені були пропагувати різноспрямовані цінності. Як представник «свого» особливого світу, учитель формувал образ «іншого» як чужого, виховував жорстку шкалу протистояння, недовіри, ворожості. Символом цього протистояння стала славнозвісна Берлінська стіна, яка на довгі роки розділила не тільки німецький, але й всі європейські народи.

Сьогодні ситуація змінилася. Крах «імперії зла» поклав початок об'єднавчим процесам в Європі і в світі. Характерно, що головними провідниками цього процесу знову ж таки стали

університет, школа, учитель. В європейському просторі поступово утверджується нова шкала цінностей, на основі якої формується особистість – демократична, толерантна, творча, здатна до сприйняття ціннісних систем інших народів і культур, відкрита до спілкування і співпраці. Справедливості ради зазначу, цей процес знаходиться нині в початковій стадії свого розвитку.

Першою ластівкою об'єднання європейських народів через інтелект стали Лісабонські домовленості (1997 р.) щодо визнання кваліфікацій у галузі вищої освіти; другою – більш потужною – виявились Болонські декларації стосовно «єдиних норм» організації університетської освіти у європейському освітньому просторі. Участь у ряді самітів міністрів країн європейського простору, особисте знайомство з провідними науковцями й педагогами ряду відомих європейських університетів дозволяють мені зробити висновок про те, що цими домовленостями європейська спільнота лише розпочала (і аж ніяк не завершила) об'єднавчий процес; на часі і в стадії розробки перебувають інші продуктивні пропозиції, серед яких коли б чи не найбільш актуальною є **потреба формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття.**

Першим кроком її реалізації має стати створення Консорціуму європейських університетів педагогічного профілю, визначення та формування єдиної шкали цінностей, які могли б бути покладеними в основу навчання і виховання нового учителя у всіх країнах Європи.

Другим – звернення ректорів педагогічних університетів до Міністрів освіти та Урядів країн Європи з пропозицією

щодо всебічної підтримки педагогічної освіти та вчителя.

Третім – переведення проблеми в практичну площину з урахуванням національних і інших особливостей країн європейського простору: підготовка навчальних планів та програм, підручників та навчальних посібників, перепідготовка вчительських кадрів на основі оновленої системи європейських цінностей.

І тільки тоді, коли толерантність, миролубство, екологічна безпека та інші фундаментальні цінності утвердяться у ролі принципів змісту і організації підготовки нового учителя у більшості, а з часом і у всіх країнах Європи, ми можемо бути впевненими у незворотності європейського об'єднувачого процесу, відродженні істинної духовності в соціокультурному просторі Європи. Адже тільки тоді, саме через діяльність нового учителя, буде сформована духовна платформа нового типу життєдіяльності об'єднаної Європи – гуманістична, демократична, загальнолюдська.

Участь у ряді форумів Міністрів освіти європейського простору (Ліссабон, Афіни, Анкара, Прага та ін.) дозволяють мені висловити судження про те, що **європейська педагогіка знаходиться нині у стані конструктивного пошуку, формування нових моделей і підходів до підготовки вчителя, компетенції якого відповідали б вимогам часу.** Серйозні здобутки у галузі новітньої педагогіки мають сучасні російські вчені. Оригінальністю повороту педагогічного мислення і дії вражають педагогічні пошуки науковців з Німеччини та Польщі, Чехії і Словаччини. Позитивний і глибокий практичний досвід організації шкільної справи на-

копичено в Фінляндії, Швеції, Норвегії, інших країнах європейського простору. Певні педагогічні теоретичні і практичні напрацювання є і в сучасній Україні. Всі ці надбання слід осмислити й узагальнити, сформувані на їх основі єдину платформу підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття.

Українська асоціація ректорів педагогічних університетів України, яку я маю честь очолювати, має достатні підстави ініціювати цей процес у європейському просторі. І ось чому.

По-перше, ми, українські педагоги, є прямими й безпосередніми спадкоємцями найбільш глибокої за змістом і потужної за своїм навчально-виховним впливом **педагогічної традиції**, творці якої – М. Пирогов, К. Ушинський, А. Макаренко і В. Сухомлинський – справедливо очолюють дев'ятку найкращих педагогів Європи і світу. Ми виховані на ній. Ця традиція ввійшла в нашу плоть і кров, тоді як для західних фахівців вона існує у вигляді вчення, яке все ще належить освоїти.

По-друге, українська педагогічна традиція за своєю сутністю є найбільш привабливою для європейців саме тому, що вона формується й відлунює своїм єством внутрішню природу людини як творця культури, людини як вільної істоти, діяльність якої базується на фундаментальних загальнолюдських цінностях. Своєрідним стрижнем цієї традиції є філософське кредо, визначене В. Сухомлинським: «серце віддаю дітям». Що може бути більш гуманним і перспективним у вихованні людини XXI століття? Питання має риторичний характер. А якщо це так, то саме ця основа – своєрідна матриця української педагогіки – має бути

покладена в основу процесу підготовки учителя для об'єднаної Європи XXI століття. Саме вона має слугувати наріжним каменем подолання розгубленості, розпорошеності, прагматизму й відчуження людини від людини, зрощених неконтрольованим розгулом ринкової стихії. Саме в ній закладена основа для об'єднання і взаємодії народів і культур на протигагу їх протистоянню і розбрату.

По-третє, ми готові поділитись її знанням і розумінням з педагогами європейських і не європейських країн світу. Сьогодні вивченню змісту, ролі і значення теоретичної і практичної спадщини українських педагогів надають першочергове значення в Італії, Канаді, Китаї, Німеччині, Японії, інших країнах світу. І це – не випадково, не тільки данина історії чи новітній моді на педагогіку учорашнього духовного злету, принциповості, справедливості. Це – глибока потреба європейського соціуму у відродженні цінностей, пограних тотальним, неконтрольованим розвитком ринкових відносин, глобалізацією, процесом вульгарної інтернаціоналізації і т. ін., який, з одного боку, «вирвався вперед», утвердився у соціальному просторі і часі як соціум високого рівня життя, матеріального добробуту і комфорту, з другого, зазнав серйозних спотворень у частині розвитку духовності, моральності, гуманізму і людяності. Європейські

об'єднани процесу потребують якнайшвидшого очищення, відродження гуманістичних сутностей, повернення їх у соціальний простір. Останнє має виконати учитель, сформований на єдиній шкалі цінностей.

Авторитет духовності в освітній простір Європи має повернути учитель. Разом з іншими представниками інтелектуальної еліти суспільства. Саме учитель є основною дієвою особою і провідним суб'єктом нинішніх і майбутніх суспільних перетворень тому, що готує соціальну зміну – нові покоління, які мають іти в життя не лише з кишеньми, набитими грошима, але й з гідністю, людинолюбством, високою духовністю і мораллю.

Майбутнє належить людям. Головним завданням нинішнього прогресу є завдання збереження Людини і людяності. Ми маємо віддати їй належне змалечку, з пелюшок, з дошкільного закладу і школи. І тоді прагматичне ставлення до життя, як основна тенденція нинішньої європейської освіти і виховання, урівноважиться духовністю, гуманізмом, сердечністю, а ми станемо свідками світанку, розквіту і потужного зростання Європи як регіону, який першим вступає у стадію ноосферного розвитку людства й веде за собою інші народи світу.

АНДРУЩЕНКО ВИКТОР ПЕТРОВИЧ.
ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ
НОВОГО УЧИТЕЛЯ
ДЛЯ ОБЪЕДИНЕННОЙ ЕВРОПЫ XXI ВЕКА.

С кризисом системы ценностей, появлением на исторической арене такого класса, как пролетариат, Европу ожидает неминуемый упадок. Именно поэтому главным субъектом европейского объединительного процесса следует признать Учителя.

Именно учитель, в первую очередь учитель и только учитель готовит нового субъекта жизнедеятельности – активного поборника единства общества и его прогрессивных изменений, основанных на гуманистических и демократических началах, глубоком единстве и сотрудничестве народов и культур, приоритетах сохранения мира, экологической безопасности, благосостояния и общественного порядка, толерантности и солидарности. Именно Учитель должен повернуть авторитет духовности в образовательное пространство Европы.

ANDRUSHCHENKO VICTOR.
THE PROBLEM OF A NEW TEACHER'
FORMING FOR UNITED EUROPE
IN XXI CENTURY.

Europe awaits the inevitable decline. Therefore, the main subject of the European unification process should recognize the Teacher.

That teacher first of all and only teacher prepares a new subject of life – active promoter unity of society and the progressive changes based on humanistic and democratic principles, a deep unity and cooperation between peoples and cultures, priorities of peace, environmental safety, welfare and public order, tolerance and solidarity. That teacher should return the authority of spirituality in the education space in Europe.